

“Know yourself!” – Hermenegild and Karel Shkorpil for the natural heritage of Bulgaria

„Познай себе си!“ – Херменегилд и Карел Шкорпил за природното наследство на България

Zhivka Janakieva, Chavdar Nachev
Живка Янакиева, Чавдар Начев

Earth and Man National Museum, 1421 Sofia; E-mails: zhivka.y@gmail.com; chnachev@gmail.com

Abstract. The names of Hermenegild and Karel Shkorpil are closely connected with the Bulgarian archaeology, but their contribution to the study of Bulgaria's natural resources remains neglected. Hermenegild Shkorpil has made scientific contributions to Bulgarian botany, mineralogy, geology, karstology, hydrology and geography. Karel Shkorpil has interests in archaeology and has worked as a teacher in Plovdiv, Sliven, Varna and Veliko Tarnovo. Their work marked the beginning of Bulgarian karstology and speleology.

Keywords: natural heritage of Bulgaria, Hermenegild and Karel Shkorpil.

Братята Шкорпил са свързани завинаги с българската археология, но приносят им в изследване на природните богатства на нашата страна остава непопулярен. Херменегилд (Херман, Хермин) Вацлав Шкорпил (1858–1923) има научни приноси в българската ботаника, ентомология, минералогия, обща геология, полезни изкопаеми, палеогеография, карстология, спелеология, хидрология, демография и география. Карел Вацлав Шкорпил (1859–1944) е с определени интереси към археологията и работи като учител в Пловдив, Сливен, Варна и Велико Търново.

Хидрогеология. По покана на К. Иречек, Х. Шкорпил посещава Хисаря и прави геоложко проучване за произхода на минералните води и техния химичен състав. В книгата си „Изкопаеми богатства, измерени досега в целокупна България“ (Shkorpil, 1882, 1884) пише, че „водите идват дълбоко от земята, из пукнатините на южните склонове на Средна гора“. Първите изследвания на извора „Глава Панега“ датират от края на XIX век в работите на братя Шкорпил (Shkorpil, Shkorpil, 1900), които установяват връзката между извора с р. Вит. На базата на своите наблюдения доказват, че въпреки голямото разстояние от >12 km реката подхранва извора. Твърдението за връзка между губилищата в руслото на р. Вит при с. Гложене се доказва след години. Те илюстрират откритието си с карта на „Подземната Венеция“.

Карстология. Братята Шкорпил поставят началото на българската карстология, изучавайки българския карст и пещерите от физикогеографска гледна точка. В монографията „Кражски явления в

България“ (Shkorpil, Shkorpil, 1900) са описани над 100 типични карстови феномена в България. Това е първата монография за карста у нас, създадена въз основа на теренните проучвания на авторите, описващи вторични пещерни образувания. Като учител в Сливен през 1887 г. К. Шкорпил посещава и картира Еменската пещера, като създава първата известна карта на българска пещера (Shkorpil, 1887).

Ботаника. Х. Шкорпил е автор на няколко статии с ботаническо съдържание, от които най-значителната е „Върху пловдивската флора“ (Shkorpil, 1897). В нея се съдържат първите по-подробни данни за флората на пловдивските хълмове и околностите на града. Съобщава за намерени лишеи, което е първа находка на тези организми в България. Описва ендемита *Astragalus physocalyx*, намерен „на живо“ едва през 60-те години на XX век. Дава първите сведения за черния мъх *Grimmia* sp. по склоновете на пловдивските тепета. В продължение на 10 години събира за проф. Веленовски хербарии, върху които той публикува първи принос върху мъховата флора на България. Между тях са новите за науката видове *Agrostaemia skorpilii* Vel. и *Leucodon balkanicus* Vel., *Silene skorpilii* Velen., *Fritillaria skorpilii* Velen. (Stanev, 2001).

Като учител в Сливен в годишните отчети на гимназията Херменегилд публикува статии, посветени на българската терминология на 133 растения, които са първите по-съществени опити в тази област (Shkorpil, 1883). Описва измереният от него *Orchis militaris* L. – шлемоносен салеп в местността Сините камъни, който е рядък вид, включен

в Червена книга на Р. България. В монографията „Природни богатства на целокупна България“ (Shkorpil, 1884) отделя място за влакнодайните, багрилни и маслодайни растения.

География. Разработката на родната география от български учени започва едва в 1898 г., когато при Висшето училище се открива Географският институт към Софийския университет, в който работят братята Шкорпил. Много ценни са и проучванията им по география и статистика на България, базирани на данни от първите три официални преброявания в страната, включени във второто допълнено и преработено издание. Издадената от тях „География на България“ (Shkorpil, Shkorpil, 1889) е първата значима география на страната, предназначена за българските училища, но и за всички, които обичат нашата родина и искат да я опознаят. С особено значение за статистиката е второто допълнено издание „География и статистика на Княжество България“ (Shkorpil, Shkorpil, 1892). Други трудове на Х. и К. Шкорпил с географска насоченост са за Сакар планина, Черноморското крайбрежие, Североизточна България и др.

Популяризация на науките за Земята. Дейността на братята чеши от самото начало е свързана с описание и изучаване на българската природа, като основен двигател на тази дейност е Херменегилд. Те са успели да опишат и изучат едни от най-прекрасните природни феномени на България като Варненското и Белославското езеро в техния първоначален вид. Според братята Шкорпил езерата „са една благодат за нашата страна“. Под заглавие „Нашето езеро“ привеждат безценна информация за промяната на флората и фауната във Варненското езеро след прокопаването на канала, съединяващ езерото с морето през 1907–1908 г. Сигнализируют за ограничената и застрашена популация на морските тюлени и необходимостта от тяхната защита със специален закон. Братята Шкорпил обръщат внимание за необходимостта от съхраняване на уникални дървета в различни части на страната – вековния чинар при с. Белащица (Shkorpil, 1897), вековния дъб при с. Франга и др.

На братята Шкорпил дължим просторно описание на Девненските извори (Shkorpil, Shkorpil, 1910) в техния ненарушен вид, такива каквито са били те в 90-те години на XIX век и каквито отдавна не са. Приведени са данни за използването на водите и техния химичен състав. Описано е образуването на бигор с данни за скоростта на нарастване (1,066 mm/год.).

Приноси към музейното дело. Веднага след пристигането си в Пловдив (1880 г.), заедно с преподаването в гимназията, Х. Шкорпил започва събирането на материали за написване на учебник по география и съставяне на геоложка карта на Южна България; прави хербарий и геологична сбирка за училищната колекция; отделя внимание на ар-

хеологията, карста, както и на всички интересни обекти от природното наследство на България. Заедно с Вацлав Добруски и други преподаватели създават в гимназията в Пловдив археологическа и нумизматична сбирка, залегнала в основите на Пловдивския археологически музей.

Х. Шкорпил основава първата музейна сбирка в Сливенската гимназия през 1883 г. и се включва в създаването на археологическо дружество в града (1884 г.). През 1886 г. заминава за София, където заедно с Вацлав Добруски работи върху систематизирането на археологическата колекция. През 1902 г. в Русе основава Природо-изпитателното дружество и описва, заедно с брат си Карел, археологическата колекция. Дватамата подават молба за учредяване на музей към реалната гимназия „Княз Борис“, одобрена на 1 януари 1904 г.

За начало на организираното музейно дело във Варна се приема 1888 г., когато е създадена сбирка от старини на братята Шкорпил. През 1901 г. по устав, изработен от тях, се създава „Варненското археологическо дружество“, като през 1905 г. Херменегилд става председател на дружеството и уредник на Варненския музей (1906–1921). Отчетите и известията на Варненското археологическо дружество съдържат ценна информация за историята, археологията, географията, етнографията, геологията и др. и в голяма степен са изготвени от Херман.

Литература References

- Shkorpil, H. 1882. *Mineral Wealth's which are Find in South Bulgaria at the Present Moment*. Sliven, Print Newspaper “Balgarski Flag”, 102 p. (in Bulgarian).
- Shkorpil, H. 1883. *Bulgarian terminology of plants*. – *Second Annual Report of the Sliven Secondary School*. Sliven, Print Newspaper “Balgarski Flag”, 10–13 (in Bulgarian).
- Shkorpil, H. 1884. *Natural Wealth's in Entire Bulgaria*. 2nd Ed. Plovdiv, Publishing and Printing “Hr. G. Danov”, 206 p. (in Bulgarian).
- Shkorpil, H. 1897. About the Plovdiv flora. – *Annual Report of the Plovdiv Secondary School “Aleksandar I”*. Plovdiv, Printing Company “Consent”, 3–23 (in Bulgarian).
- Shkorpil, H., K. Shkorpil. 1889. *Geography of Bulgaria*. Plovdiv, Publishing and Printing “H. G. Danov”, 185 p. (in Bulgarian).
- Shkorpil, H., K. Shkorpil. 1892. *Geography and Statistics of Principality Bulgaria*. 2nd Ed. Plovdiv, Publishing and Printing “Hr. G. Danov”, 248 p. (in Bulgarian).
- Shkorpil, H., K. Shkorpil. 1900. *Natural Wealth's in Bulgaria. Karst Phenomena (Underground Rivers, Caves and Springs)*. Plovdiv, Book Publishing House “Bee”, 55 p. (in Bulgarian).
- Shkorpil, H., K. Shkorpil. 1910. The Devnya springs. – *Varna Arch. Soc.*, 3, 89–92 (in Bulgarian).
- Shkorpil, K. 1887. *Notebook of the Excursion in 1887 with the Sketch Map of Emenska Cave*. Sofia, Sci. Arch. BAS, 165 p. (in Bulgarian).
- Stanev, S. 2001. *Few Known Names from the Bulgarian Botany*. Sofia, Pensoft Publishers, 202 p. (in Bulgarian).